

**Pred izazovima
revizionističkih
historiografija
regionalni kontekst**

ZBORNİK RADOVA

Sarajevo, 2020.

UMHIS

Pred izazovima revizionističkih historiografija
Regionalni kontekst

EDICIJA ZBORNICI

Knjiga 9

Izdavač:

Udruženje za modernu historiju/
Udruga za modernu povijest,
Sarajevo

Za izdavača:

Husnija Kamberović

Urednici:

Milivoj Bešlin
Husnija Kamberović
Adnan Prekić

Recenzenti:

Branimir Janković
Božo Repe
Dubravka Stojanović

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

94(497.1)(082)

PRED izazovima revizionističkih historiografija : regionalni kontekst : zbornik radova / [urednici Milivoj Bešlin, Husnija Kamberović, Adnan Prekić]. - Sarajevo : Udruženje za modernu historiju, UMHIS, 2020. - 203 str. ; 25 cm. - (Edicija Zbornici ; knj. 9)

Bibliografija i druge bilješke uz tekst.

ISBN 978-9926-477-00-4

COBISS.BH-ID 28912646

**PRED IZAZOVIMA
REVIZIONISTIČKIH
HISTORIOGRAFIJA
REGIONALNI KONTEKST**

/zbornik radova/

Sarajevo, 2020.

Štampanje ovog zbornika finansijski je podržalo Federalno ministarstvo
obrazovanja i nauke Bosne i Hercegovine

Sadržaj

Milivoj Bešlin / Husnija Kamberović / Adnan Prekić

Mladi istoričari pred izazovima revizionističkih historiografija 7

PARTIZANI I POKRET OTPORA U SOCIJALISTIČKOJ I POSTSOCIJALISTIČKOJ HISTORIOGRAFIJI 11

Vukašin Zorić

Izveštaj o slici partizana u odabranim delima *komunističke* i
revizionističke historiografije 13

Mitar Božović

Partizanski pokret otpora – primjer Crne Gore 19

Dražen Janko

Pokret otpora u Sarajevu 1941 – 1945. 27

KOLABORACIJA U SOCIJALISTIČKOJ I POSTSOCIJALISTIČKOJ HISTORIOGRAFIJI 49

Dunja Pelin

Prikaz ustaškog pokreta i NDH u djelima
Fikrete Jelić – Butić i Hrvoja Matkovića 51

Dino Dupanović

Muslimanske vojne formacije i njihov status u Drugom
svjetskom ratu (od kolaboracije do boraca za nacionalne duše) 61

Jovan Muhadinović

Kolaboracionizam – primjer Crne Gore 89

CIVILNE ŽRTVE I HOLOKAUST 101

Ivan Roško

Tri knjige o zločinima. Jasenovac i Bleiburg između
prešućivanja i manipulacija u dijelu hrvatske historiografije 103

Luka Filipović

Žrtve u Drugom svjetskom ratu – tri istoričara i utakmica mrtvih 113

Monika Močnik (Civilne) smrtne žrtve 2. svetovne vojne in neposredno po njej na Slovenskem ozemlju Udžbenici i revizionizam o Drugom svjetskom ratu	123
UDŽBENICI I REVIZIONIZAM O DRUGOM SVJETSKOM RATU	131
Ana Radaković Predstava Drugog svetskog rata u udžbenicima za nastavu istorije u Republici Srbiji	133
Filip Kuzman Crnogorski udžbenici o Drugom svjetskom ratu	145
Maja Vehar World War II in Slovenian Textbooks at the Time of Socialism and after the Attainment of Independence	163
Nedim Pustahija Udžbenici i revizionizam o Drugom svjetskom ratu	173
TITO U SOCIJALISTIČKOJ I POSTSOCIJALISTIČKOJ HISTORIOGRAFIJI	183
Marino Badurina Josip Broz Tito u (a)historijskom ogledalu	185
Sanja Radović Slika Josipa Broza Tita u Drugom svetskom ratu u socijalističkoj i savremenoj revizionističkoj istoriografiji	195

MLADI ISTORIČARI PRED IZAZOVIMA REVIZIONISTIČKIH ISTORIOGRAFIJA

MILIVOJ BEŠLIN – HUSNIJA KAMBEROVIĆ – ADNAN PREKIĆ

Stalna potreba preispitivanja postojećih znanja o prošlosti je pretpostavka razvoja historije kao nauke. To preispitivanje, proizašlo iz sumnje kao naučnog polazišta, jer je sumnja u temelju nauke za razliku od vjere koja je u temelju religije, otvara beskrajno puno perspektiva iz kojih je moguće pisati o historiji. Svaka nova generacija historičara svoj odnos prema prošlosti gradi na svoj način, imajući u vidu ne samo perspektivu vremena u kojem se prošlost događala i perspektivu vremena kojem historičar piše, nego uzimajući u obzir i promjene koje su se dešavale tokom vremena, pri tome imajući stalno u vidu i saznanje da „sve brzo postaje u prošlost“. U preispitivanju prošlosti, kada se to čini po pravilima i metodologiji historijske nauke, nema ničega čudnog niti zabrinjavajućeg. Međutim, kada se prošlost preispituje izvan naučnih metoda, a posebno kada se to čini ne radi boljeg razumijevanja prošlosti nego zbog odbrane bilo kakvih političkih ili ideoloških paradigmi, onda je to profesionalnim historičarima znak za uzbunu. A mi smo tih znakova dobili već beskrajno mnogo. Revizionistički talasi, koji su zapljusnuli obale svih postjugoslavenskih historiografija, neke u većoj a neke u manjoj mjeri, prijete da potope našu nauku. Zato, koliko god je važno suprotstavljati se upotrebi historije u političke svrhe, jednako toliko je važno ohrabrivati mlade generacije historičara da ostanu vjerni svojoj struci i dosljedni u primjeni historijske metodologije u svojim istraživanjima. Nove generacije historičara iz postjugoslavenskih zemalja moraju naći način da međusobno komuniciraju i sarađuju, te da razvijaju svoje historiografije prethodno dobro poznajući i razumijevajući tokove u regionalnim i svjetskoj historiografiji.

U posljednje vrijeme svjedočimo nizu inicijativu koje podstiču regionalnu saradnju. Druga godina regionalnog projekta „*Ko je prvi počeo? – Historičari protiv revizionizma*“, okončana je održavanjem Ljetnje škole, koja je od 31. avgusta do 6. septembra 2019. godine održana na Fruškoj Gori. Pred čitaocima se nalazi najveći dio studentskih radova koji su prezentovani tokom te Ljetnje škole, u kojima su doktorandi i

studenti istorije, uz svesrdnu podršku svojih mentora, pokušali da ukažu na najvažnije sadržaje, kontroverze i primjere istorijskog revizionizma o Drugom svjetskom ratu u Jugoslaviji. Projekat *Ko je prvi počeo – istoričari protiv revizionizma*, pokrenut je 2018. godine, uz pomoć Kancelarije Evropske unije u Beogradu i Foruma ZFD, a glavni nosilac projekta je udruženje *Krokodil*. Na Ljetnjoj školi 2019. godine bilo je 20 studenata i doktoranada istorije iz Slovenije, Crne Gore, Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Srbije. Na toj Ljetnjoj školi su sa polaznicima sve vrijeme radili dr Adnan Prekić (Univerzitet Crne Gore) i dr Milivoj Bešlin (Univerzitet u Beogradu). Plenarna predavanja su držali i prof. dr Dubravka Stojanović (Univerzitet u Beogradu) i dr Milovan Pisarri (Centar za primenjenu istoriju). Osim pomenutih kolega sa studentima su, kao mentori, radili i drugi članovi radne grupe projekta: prof. dr Husnija Kamberović (Univerzitet u Sarajevu), prof. dr Božo Repe (Univerzitet u Ljubljani) i doc. dr Branimir Janković (Univerzitet u Zagrebu).

Zloupotreba istorije i snažne istorijsko-revizionističke tendencije su imanentne svim postjugoslovenskim društvima i historiografijama, a revizionizam vezan za Drugi svjetski rat je jedna od ključnih pozicija iz koje se konstruiše i interpretira (ne)poželjna slika prošlosti. Uvažavajući tu činjenicu, dvadesetak profesora i njihovih mentora, u okviru Ljetnje škole, pokušali su da prepoznaju dominantne istorijske narative o Drugom svjetskom ratu i njihovu funkciju u procesima istorijskog revizionizma. Ideja je bila da se kroz četiri tematske cjeline: ***Partizani i pokret otpora; Civilne žrtve i Holokaust; Kolaboracionizam; Udžbenici i revizionizam o Drugom svjetskom ratu***, ukaže na ključne revizionističke pojavne oblike u interpretaciji događaja i procesa iz perioda Drugog svjetskog rata u Jugoslaviji. U svakoj od tematskih cjelina, studenti su koristili najrelevantnije historiografske studije iz tzv. socijalističke epohe i iz savremenog perioda. Cilj je bio da se kroz analizu navedenih sadržaja detektuju promjene, ideološko-političke funkcionalizacije, kakve su tendencije i čime su motivisane „nove“ interpretacije događaja i procesa iz vremena Drugog svjetskog rata na jugoslovenskom prostoru. Tematske cjeline nisu slučajno odabrane. Fokus je bio na događajima i procesima koji su najčešći objekat savremenog revizionizma. Konačno, analizirani su i udžbenici istorije, u kojima su studenti pokušavali da prepoznaju i da ukažu na moguće primjere istorijskog revizionizma.

Ov zbronic smo podijelili u nekoliko cjelina. U prvoj su tri rada o promjeni slike pokreta otpora u historiografijama u Srbiji, Crnoj Gori i Bosni i Hercegovini. Vukašin Zorić je na primjerima monografija Pere Morače i Koste Nikolića pokazao kako je pokret otpora i posebno ustanak u Srbiji predstavljan u vrijeme socijalizma, a kako u postsocijalističko doba. Jednako tako je i Mitar Božović pokazao te promjene u crnogorskoj historiografiji, dok je Dražen Janko na primjeru pokreta otpora Sarajevu otvorio pitanje kako se odvijala promjena slike pokreta otpora općenito u istoriografiji u Bosni i Hercegovini. Iz ovih primjera se vidi da je slika partizanskog pokreta otpora u našim istoriografijama prošla revizionističku fazu, ali se također vidi da je često nekritički pristup socijalističke istoriografije ostavio prostora za taj revizionistički udar, koji je počeo tokom 1980-ih, a tokom 1990-ih dostigao svoj vrhunac.

U drugoj cjelini akcenat je na kolaboraciji. Dunja Pelin, Dino Dupanović i Jovan Muhadinović su pokazali kako se slika ustaškog pokreta mijenjala u temeljnim knjigama hrvatske istoriografije, odnosno kako su kolaboranti u Crnoj Gori postali borci za Crnu Goru. Slično je bilo i u istoriografiji u Bosni i Hercegovini. Možda se baš na ovim primjerima odnosa istoričara prema kolaborantskim pokretima pokazuje koliko je u pravu bio veliki britanski istoričar Eric Hobsbawm kada je zapisao kako historičari mogu biti velike štetočine za društvo.

Ivan Roško i Luka Filipović su se pozabavili strašnom slikom ratnih žrtava i holokaustom u hrvatskoj i srpskoj istoriografiji. „Utakmica mrtvih“ se nastavlja i to je činjenica sa kojom se moraju suočiti naše istoriografije.

Udžbenici su posebno zgodno polje na kojima se testira uspjeh revizionističkih historiografija. Oni su najbolji pokazatelj državne politike prema prošlosti, uvijek su pod utjecajem vlasti, a kako se vlast mijenja – mijenjaju se i udžbenici. U ovom zborniku se nalaze radovi koji pokazuju dinamiku promjena u udžbenicima istorije u Sloveniji, Bosni i Hercegovini, Srbiji i Crnoj Gori. O tome su pisali Ana Radaković, Filip Kuzman, Maja Vehar i Nedim Pustahija.

Na kraju, tu su i dva rada o Josipu Brozu Titu u hrvatskoj i srpskoj historiografiji. Marino Badurina i Sanja Sanja Radović su pokazali kako

je Tito, i stvarno i kao simbol, još uvijek ključna osoba konfrontacije kritičke i revizionističke historiografije.

Rezultati istraživanja pokazali su da se sva posmatrana društva nekadašnje Jugoslavije, suočavaju sa sličnim izazovima revizije prošlosti vezane za Drugi svjetski rat. Na taj način, još jednom je potvrđen narativ o Jugoslaviji kao „idealnom neprijatelju“, odnosno Drugom svjetskom ratu kao ključnom događaju koji je konstitutivno opredjelio politički i društveni razvoj svake od ovih zajednica. Tu posebno treba izdvojiti narativ o zločinima, počinjenim tokom Drugog svjetskog ratu, koji su bili polazna osnova za viktimizaciju i stvaranje diskursa o žrtvama i zločincima, što je bilo središnje pogonsko gorivo za nacionalističke homogenizacije. Posebna pažnja je poklonjena pitanju kolaboracije, pošto je izjednačavanje Narodnooslobodilačke borbe sa različitim kvislinškim pokretima iz Drugog svjetskog rata jedan od najfrekventnijih primjera istorijskog revizionizma.

Rezultati istraživačkog rada studenata i njihovih mentora, predstavljenih u ovom zborniku, podsjećaju da su revizionistički narativi o Drugom svjetskom ratu karakteristični za sva postjugolovenska društva sa različitim akcentima i intenzitetima. Zbog toga je zbornik jedinstveno svjedočanstvo o tome koliko je postjugoslovenska kultura sjećanja ranjiva i podložna zloupotrebama. On ukazuje i na obavezu nacionalnih historiografija da u najboljem interesu cijelog regiona obezbijede minimum racionalnih pristupa i univerzalnih principa kako bi istorijske interpretacije poštovale metodološke okvire kritičke historiografije, koje će biti osnov za dalju problematizaciju i istraživanje naslijeđa jugoslovenske države i društva, a ne polazna osnova za antagonizam i nacionalističke homogenizacije na zapadnom Balkanu. Sa druge strane, i ovaj zbornik još jednom potvrđuje mnoštvo sličnih vrijednosti, ali i problema koje baštini svaka od novih država i koliko je važno u tom procesu insistirati na stvarima koje povezuju društva koja govore isti ili sličan jezik i dijele zajedničku prošlost. Povezivanje najmlađe generacije istoričara bez sumnje je veoma važan korak u tom pravcu.